

Interview med Rigsantikvaren

ved Birgitte Borby Hansen, Maria González og Claus Børre Petersen.

Foto: Nationalmuseet

- Rigsantikvar Steen Hvass er født 3. juli 1946 og blev mag.art. i forhistorisk arkæologi fra Kbh.s Universitet 1975.
- Underviser ved Forhistorisk Arkæologisk Institut, Københavns Universitet 1976-1978
- Museumsinspektør, leder af Vejle Museum 1979-1994.
- Leder af udgravningen af jernalderlandsbyerne ved Hodde og Vorbasse 1971-1973 og 1974-1987.
- Næstformand for Det Arkæologiske Nævn 1984-1992, formand fra 1996-
- Kontorchef for Kulturhistorisk Kontor, Skov- og Naturstyrelsen 1995-1996.
- Formand for Kulturhistorisk Råd 1996-
- Rigsantikvar og direktør for Nationalmuseet 1996-
- Præsident for Jysk Arkæologisk Selskab
- Medlem af Kulturværdisudvalget 1996-
- Tildelt Det Kgl. Nordiske Oldskriftsselskabs Jubilæumspris 1976.
- Tildelt Erik Westerby prisen 1986.

"Er det Jer, jeg skal tale med her i eftermiddag?"

En sommerklædt og imødekomende Steen Hvass hilser på os, da vi lettere forpustede er nået op af den lange trappe til Rigsantikvarens elegante hjørnekontor. Og efter at have beundret den flotte udsigt til Christiansborg og til Frederiksholms Kanal i nogle minutter, slår vi os ned omkring kontorets store mødebord og samtalen kan begynde.

Steen Hvass, - hvad er arkæologiens og arkæologernes rolle i det fremtidige samfund?

Jeg tror ikke, at den bliver mindre, end den er i dag. Jeg tror, at man bl.a skal se arkæologiens fremtidige rolle i sammenhæng med det, der fra politisk hold er meldt ud om "kulturmiljøet", og som vil komme til at betyde, at man i den offentlige planlægning i stigende grad også skal tage hensyn til det kulturhistoriske sigte, en kulturhistorisk vurdering af, hvad det er, man skal lave, vejanlæg og lign. Der har længe været fokus på at beskytte planter og dyr ved anlægsarbejder, - altså den miljømæssige vurdering, - og nu har man fundet ud af, at det må være på tide, at også den kulturhistoriske faktor tages ind i denne miljømæssige vurdering. Så ud fra den betragtning vil der være et lige så stort behov for arkæologer i fremtiden, som der er i dag. Det er vigtigt, at vi fremover i stigende grad går ind i det planlægningsmæssige og fastholder, at der også er et arkæologisk aspekt i miljøvurderingen.

Samtidig står vi foran færdiggørelsen af den nye museumslov, som er udsat flere gange. Her har jeg anbefalet, at man bruger Maltakonventionens tekst i stedet for den eksisterende, fordi en del tvivlstilfælde faktisk ikke er dækket af den nuværende lov. Hvis man var en hård jurist, kunne man godt tillade sig at sige, at eksempelvis de store krigsbytteofferfund som Nydam Mose ikke er dækket.

Men Maltakonventionens tekst omtaler "strukturer", dvs. at f.eks. hele middelalderlige gadeforløb og lign. også vil være omfattet. Så det vil være en forbedring af arkæologien i den eksisterende danske lovgivning at bruge Maltakonventionens tekst. I dag kan vi f.eks. kun sikre enkeltgenstande offentligt, hvis de er fundet i forbindelse med arkæologiske udgravninger eller hvis de erklæres som danefæ.

Hvad er din holdning til at en række museer bruger frivillig og ulønnet arbejdskraft på udgravninger? Hvilke konsekvenser har det for at studerende og uddannede arkæologer kan skabe sig faglige erfaringer?

Det har jeg det faktisk godt med. Det er jo ikke for at spare penge, det er det faktisk ikke, men der er en meget stor interesse for arkæologi i Danmark. Og meget af denne interesse er samlet i amatørforeninger, som i mange tilfælde samarbejder med et lokalmuseum.

Og det er naturligvis forbudt private at udgrave: Det skal være et museum, der står for udgravningen. Men amatørerne vil gerne dyrke arkæologien og vil selvfølgelig også gerne prøve at grave, det er der ikke noget at sige til. Det man gør mange steder er at tilbyde dem at grave gruber, det har det pågældende museum ofte ikke en jordisk chance for selv at kunne nå at grave. Der kan amatørarkæologerne få mulighed for at prøve at grave. Men evt. fundgenstande vil altid tilhøre museet.

Sammenfattende kan man sige, at der på landsplan er et meget, meget fint samarbejde med amatørforeningerne. I øvrigt er f.eks. mange arkæologistuderende jo startet i amatørforeninger og har fået interessen der, og er så gået videre med at læse arkæologi.

Men hvorfor anvender man amatører ved udgravninger, når der er uddannede arkæologer eller studerende, der lige så godt kunne bruges?

Hvis arkæologistuderende vil tage ud og grave f.eks. gruber i deres fritid uden løn...

Hvis man ikke brugte amatørerne, så ville de gruber ikke blive undersøgt. Vi er tvunget til at prioritere meget hårdt i valget af arkæologiske

udgravninger, og der er ingen udgravninger, der skal graves, som bliver gravet af amatører. Der er eksempler på, at et museum er gået sammen med amatører for at grave en overpløjet høj og lign., men så er det ikke fordi, at højen absolut skal graves ud. Det er på samme måde, som hvis de laver et kursus eller sådan noget i den stil.

Men som arkæolog, - mener du så ikke at det er nødvendigt at kræve papir på at være arkæolog?

Vi kræver ved alle udgravninger, at det er en faguddannet arkæolog, der er leder. Når vi giver penge fra Rigsantikvaren, - og Rigsantikvaren finansierer 98% af alle arkæologiske udgravninger i Danmark, - så forlanger vi at få at vide, hvem der er den ansvarlige, før vi godkender udgravningen. Og vi ville helt klart kontakte det pågældende museum, hvis man til en stor kompliceret dyr udgravning satte én på, som måske nok var færdiguddannet arkæolog, men som ingen erfaring havde.

Men derfor er det jo også vigtigt for studenter at komme på udgravning og få den erfaring og kunne lede en udgravning?

Hvorfor bruges der så mange amatører på gravninger?

Det er jo et undervisningsproblem, et studiemæssigt problem. De fleste museer vil gerne have studenter ud, det er der slet ikke tvivl om. De lader ikke amatørerne lave det arbejde i stedet for. Det er der ikke tale om.

Vi kan, - og vil, ikke betale for at få gruber gravet ud, for sige det rent ud. Men hvis der kommer nogen og siger, at de gerne vil grave den grube ud, så er de velkomne. Det er et spørgsmål om prioritering. Man udgraver ikke alt i Danmark.

Og Rigsantikvarens prioritering, som bevilgende instans, er som regel således, at nogle steder er det et godt anlæg, - dér kan vi få ny viden, - så dér giver vi pengene. Boplads fra ældre jernalder kender vi altså ret godt; så hvis vi skal ind og ofre mange penge på det, så skal den minsandten give noget virkeligt nyt. Som sagt graver vi ikke alt, og skal ikke grave alt.

Hvad vil den nye museumslov medføre for arkæologi og især for arkæologer?

Den nye museumslov – det er svært at svare på, for man har ikke skrevet noget af den endnu. Maltakonventionen vil vi, som jeg tidligere har været inde på, gerne have indarbejdet ind i den nye museumslov. Forholdet mellem "O"- og "P-sager", (offentlige og private sager), - det vil vi også have pilleret ved. Vi vil gerne have der kommer en anden definition på, hvad der er offentlige betalere. Da man lavede museumsloven var det rimeligt klart, hvad en offentlig myndighed var. Men meget af det, der var en offentlig myndighed i 1984, er i dag en privat virksomhed. Man taler nu f.eks. også om at privatisere anlæggelsen af motorveje. Det skulle minsandten ikke undre mig. Og det gør lige pludselig, at udgifterne til arkæologiske forundersøgelser flyttes over på kontoen for P-sager, den konto Rigsantikvaren har til private undersøgelser. Så derfor er den blevet utroligt udhulet de sidste år.

Samtidig er der sket en række landskabs-tiltag, skovrejsning, læplantning, vandmiljø-planen, hvor vi taler om meget store arealer, og hvor det er den private, der skal søge. Her er det så Rigsantikvarens P-konto, der skal betale for de omtalte undersøgelser. Det er sådan at skovrejsning sidste år optog halvdelen af budgettet. Det forhold skal vi også have pilleret ved i den nye museumslov. Hvis vi fik defineret lidt anderledes, hvad der er en offentlig betaler, så ville mange problemer være løst. DSB udfører meget store anlægsarbejder, - og dele af DSB er nu et privat selskab. Tele Danmark udfører også anlægsarbejder – det er også et privat selskab. Vi kører i øjeblikket en sag mod ATP; de siger de er private, vi siger de er offentlige. Der har vi bedt statens advokat om at se på, om ATP i museumslovens forstand er en offentlig myndighed.

Sådanne julelege møder vi mange af. Vi har flere eksempler på, at kommuner udstykker

byggegrunde, dvs. de udstykker veje, kloakker og lign. og sælger jorden. Så betaler de for de arkæologiske undersøgelser på vejene, men hævder, at byggegrundene er private, fordi de er blevet solgte. I en aktuel sag har en kommune betalt få at få byggemodnet et kæmpe område, men alle grundene har de ikke betalt for; - og der

ligger et stort jernalderanlæg; så det skal vi selv betale.

Hvad synes du om det nye boom af kulturperiode-centre som turistfænomen? Risikerer det ikke at give vores fag en "Tivoli-profil"?

Nogen af dem bør man i en museums-sammenhæng nok holde sig væk fra. Men de fleste steder har man jo fået noget fornuftigt ud af det. Jeg plejer at sige, at man kan gøre to ting: man kan enten vende det ryggen og sige, det er det rene tivoli, det gider vi ikke røre ved, - eller man kan vælge at prøve at gå ind i et samarbejde: Og jeg er mest tilhænger af det sidste.

Kan du nævne nogle eksempler?

Joh - der laves jo f.eks. jernalderhuse alle steder. Frederikssundvikingerne har bygget et hus, - som en slags kulisser. Det ser fint ud. Ved Hjemsted, hvor man har fået en ustyrlig masse penge, der har man opført jernalderhuse på den rigtige boplads. Og man har lavet en meget skæg udstilling under jorden, hvor man går hen over gravene.

Så kan man tage noget som Lejre Forsøgscenter, som arbejder meget seriøst; og Middelaldercentret nede ved Nykøbing Falster, som også gør det seriøst.

Men hvor man begge steder også skaber turistaktiviteter. De skal naturligvis tjene penge for at det kan løbe rundt, men de gør det i en høj standard.

Jah, det er jo Middelalderår i år, og der er middelaldermarkeder overalt. En del er på ren kommerciel basis og har ikke nogen særlig høj faglig standard. Mange af dem kører jo også helt uden museer tilknyttet. Men man kan jo ikke, - og skal heller ikke, - forbyde folk at lave marked.

Andre markeder kører særdeles godt, som f.eks. ved Vikingskibshallen. Der er også et kæmpe middelaldermarked i Horsens, det er faktisk museet der har lavet det. Det kører fint. Hvert år bevilger kommunen en sum til markedet, og det er museet, der står 100 % inde for standarden.

Det er en kæmpe reklame for museet og for arkæologien.

Hvor museerne kan gå ind i et samarbejde og få indflydelse, der synes jeg, at de skal gøre det.

Mener du vi har pligt til at gøre opmærksom på, når der er noget vi synes er forkert?

Et sted som f.eks. Valhalla i Tivoli slår sig jo ikke op på, at det er vikingetid ell. lign., som man vil formidle, men der hvor man slår sig op på det, finder jeg det i orden, at lokalmuseerne tager afstand og siger: "Sådan ser det altså ikke ud". I Ribe f.eks. finder man både Ribes Vikinger, altså museets egen udstilling, samt Ribes Vikingecenter, med rekonstruktioner og arrangementer, og der var tidligere en konflikt, fordi de lagde sig for tæt op ad museet for at få den popularitet, der ligger i museets udstillinger. Der sagde museet fra.

Hvilken strategi bør dansk arkæologi anvende for at gøre opmærksom dens trængsler?

Jeg tror, at den sidste tid, hvor vi har måttet sige: "Nu udsætter, - nu lukker vi gravningerne!" har gjort fint opmærksom på arkæologiens trængsler. Det er ikke mig som Rigsantikvar eller vores sekretariat, der er gået ud i pressen og sagt, at vi skal have flere penge, men det er museerne ude omkring, der har sagt at ministerierne må bevilge de penge, der er nødvendige for at grave. Vi vil f.eks. gerne have, at når man afsætter midler til skovrejsning, så skal man også økonomisk tage hensyn til, hvad der er af arkæologi. Og det er ikke Rigsantikvarens kasse, der skal betale det. Det skal man gøre de steder hvor man giver tilskud. Det er et emne, der kører på højeste gear i øjeblikket.

Da man planlagde Vandmiljøloven var det meningen, at 16.000 hektar skulle sættes under vand om året i de næste 5-10 år, - der

skulle sættes 200 mio. kr. af om året. Og der sagde man indledningsvis, at hvis der var noget arkæologi i det - og det er der jo - så var det Rigsantikvarens bord. Det er bl.a. det, som vi skal have pillet ved. Hvis man laver lovgivning om, at man ændrer et areals fysiske tilstand, så bør udgiften til arkæologiske undersøgelser og

udgravninger være regnet med i den samlede anlægsbevilling.

Sidste års bevillinger til P-sager var 8,3 mio. kr. Hvad er det i år?

I år er det oppe på 10,8 mio. kr. Men der graves i Danmark for 35-40 mio. kr. om året, så når man regner på, hvad der bruges på nøddudgravninger i Danmark, så taler vi nærmere om den størrelsesorden. Hvis vi fik del i skovrejsningspengene, havde vi ikke et problem. Og hvis vi kunne nedlægge veto mod nogen anlægsarbejder, - hvor teksten fra Maltakonventionen kunne anvendes, - så havde vi overhovedet ingen problemer.

Hvis bevillingerne stiger, vil man så fortsat sortere så stramt i gravningerne?

Jeg mener stadig, at man skal sortere meget stramt. Før jeg blev Rigsantikvar sad jeg som næstformand i Det Arkæologiske Nævn i mange år. Der barberede man konsekvent alle sager, - også de gode sager. I dag siger man, at hvis der er gods i en sag, bevilger man hele beløbet; her vil man gerne se en ordentlig undersøgelse. Vi har en sag i øjeblikket af den karakter, det er Ribeundersøgelserne, som prioriteres højt. Den får en særbevilling fra Finansministeriet på 9,5 mio. kr.

Og der, såvel som andre steder, vil vi i øvrigt gå ind og påse, at der skrives beretninger - og at de publiceres! Det begynder vi på i stigende grad. Vi er i fuld sving med at lave lister over manglende beretninger! Der arbejder vi virkelig for at stramme op.

Hvad har været din bedste og værste oplevelse som Rigsantikvar - og som arkæolog?

Det er en god oplevelse når tingene lykkes. Og når får vi penge til et eller andet specielt,

så er det knaldgodt. Jeg kan ikke sådan komme på en dårlig oplevelse, det har jeg faktisk tænkt lidt over. Men det kan jo svinge. Jeg kommer jo også ud for at skulle afskedige folk. Det er selvfølgelig aldrig sjovt. Men det er en del af jobbet.

Min bedste oplevelse som arkæolog, - det ved jeg ikke rigtigt... Det var en meget stor oplevelse at udgrave Hodde i sin tid. Og Vorbasse, som imidlertid ikke er helt publiceret endnu. Men Hodde var jo første gang man herhjemme lavede en total landsbyudgravning, så det var en stor oplevelse.

Det er derimod ikke altid sjovt at stå i en brønd og have lavet et superflot snit, - på skrå og det hele, - og ligesom man skal tage billedet, så skrider skidtet sammen - det har jeg prøvet et par gange!

Hvis man ser mere generelt på det, kan du nogen gange opleve, at du er i klemme mellem arkæologien og din politiske stilling?

Jeg sidder jo ikke i en politisk stilling, jeg sidder som embedsmand. Og det jeg måtte gøre her i sommer var at vise, at nu var kassen altså tom, og at det eneste vi kunne gøre, - eller faktisk to ting, - var enten at sige: det her er ingenting, det skal ikke graves, - eller bruge loven og udsætte gravningen indenfor et år. Det var selvfølgelig ikke sjovt. Der generede vi uundgåeligt en masse mennesker. Arkæologien i Danmark har jo netop opbygget et godt omdømme ved oftest at gå ind og undersøge tingene på forhånd, så andres arbejde ikke bliver standset.

Du føler ikke, at du nogle gange må give køb på arkæologien?

Nej - jeg føler ikke jeg har været i den situation. Jeg har selvfølgelig været i nogle situationer, hvor vi har strammet den og er gået på kompromis - det sker jævnligt. Men ikke hvor der er tale om et virkelig vigtigt anlæg eller fund.

Hvordan ønsker du at dansk fortidsmindeforvaltning ser ud, når Rigsantikvarembudet engang overlades til din efterfølger?

Den mest omdiskuterede lovændring vedrørende fortidsmindeforvaltningen i Danmark var, da man i forbindelse med oprettelsen af Miljøministeriet i 1972 udskilte de fredede

fortidsminder fra Nationalmuseet og lagde dem over i Fredningsstyrelsen.

De fredede fortidsminder er jo ikke fredet i forhold til en antikvarisk lov, men i forhold til Naturfredningsloven. Derfor ligger hele administrationen også i Miljøministeriet; derved skete delingen. Men der er fordele ved at de fredede fortidsminder ligger i Miljøministeriet, fordi de er en del af den arealmæssige landskabsplanlægning. Den bedste måde de kan varetages på, det er sådan set, når de indgår i en landskabsplanlægning. Jeg tror nok man må sige, at de er varetaget ganske godt i en landskabsplan. Det er det positive.

Det negative er, at der er et skel imellem de fredede fortidsminder og alt det der ligger under jorden. Man ser i Miljøministeriet slet ikke på det, der ligger under flad mark. Og hvis man ser på, hvad der de sidste 25 år er kommet af arkæologiske fund i Danmark, så er den største viden ikke kommet fra gravhøje m.m., men derimod fra flad mark. Disse anlæg er ikke beskyttet. Når folk skal bygge eller foretage skovrejsning har vi kun den mulighed, at vi kan stå og se på, og udgrave det, når anlægsarbejdet er besluttet. Her ville det være dejligt, hvis man kunne sige, at de gemte ting også var beskyttet. Det er helt absurd, at f.eks. området ved Gudme, - et af vores bedste jernalderkomplekser, - overhovedet ikke er beskyttet. Der kan man gå ind og lave byggemodninger, bygge fabrikker og lign., og vi kan ikke gøre andet end stå og kigge, og grave omkap med entreprenørmaskinerne hele tiden. Det er meget lidt, der er fredet på flad mark.

Når man ser internationalt på det, kan man sige, at i Danmark ligger forvaltningen af vores kulturarv i to ministerier: Kulturministeriet og Miljøministeriet. Den løse kulturarv administreres fra Kulturministeriet og den faste fra Miljøministeriet. Nogle lande følger os i denne administrative opdeling af den løse og den faste kulturarv, men det ligger og flyder internationalt, hvorledes "kulturen" fordeles imellem de to ministerier, og udviklingen må nok gå i retning af, at man smelter det noget mere sammen.

Men den vigtigste faktor generelt er landskabsplanlægningen. Så det vi skal hen til er, at når man udarbejder den planlægning, så skal der altså også inddrages en

kulturhistorisk vurdering. Og det er man ved at komme efter nu.

Tror du vi kan bibeholde den folkelige opbakning og interesse omkring arkæologien, som der har været faktisk lige siden Thomsens dage? Hvordan tror du den vil udvikle sig? Vil vi stadig være en populær videnskab?

Nogle siger jo at arkæologien er den eneste nationale folkelige videnskab i Danmark. Man kan tage den presse, der har været på grund af det tidligere omtalte gravestop. Ingen steder har man været sure på museerne over at gravningen blev stoppet. Tværtimod har man sagt, at der skal graves; og at der skal være penge til det. Og omvendt har man heller ingen steder været sure, når der rent faktisk skulle graves. Nogen synes måske

ikke i første omgang, at det er så sjovt at få deres jord, som de måske har passet hele deres liv, endevendt af arkæologerne. Når de så får at vide hvad det drejer sig om, så er der stor interesse. Jeg kan ikke mindes at have været ude i en situation, hvor man måtte tvinge sig adgang til at grave. Der er ikke sat spørgsmålstejn ved, at der skal graves. Det er ret vigtigt. Det har måske noget at gøre med folkets identitet. Man kan også se på besøgstallet herinde på museet. Den sektion, der har det største antal besøgende - det er oldtiden.

Vil de kommende generationer også have interesse for arkæologien?

Det er helt klart. Men det er op til den nuværende generation af arkæologer at holde den vedlige!

Hvis man vil læse mere:

Rigsantikvar Steen Hvass taler flere steder om Maltakonventionen. Denne kan læses i sin helhed på internetadressen: <http://www.tufts.edu/departments/fletcher/multi/texts/valletta.txt>

På Kulturministeriets hjemmeside finder man den nuværende museumslov på adressen: http://www.kum.dk/kum.asp?lang=1&color=37&file=/dk/37_STD_603.asp

Tankerne omkring kulturmiljøet er nærmere beskrevet i "Natur- og Miljøpolitisk Redegørelse 1999" og kan findes på adressen: <http://www.mem.dk/publikationer/nmpr99/kapitel13.htm>

Desuden har både Rigsantikvaren og Rigsantikvarens Arkæologiske Sekretariat (RAS) egne hjemmesider på Nationalmuseets internetadresse:
<http://www.natmus.dk/rigsantikvaren>
<http://www.natmus.dk/ras>